

Emmanuel Carrère

Limonov

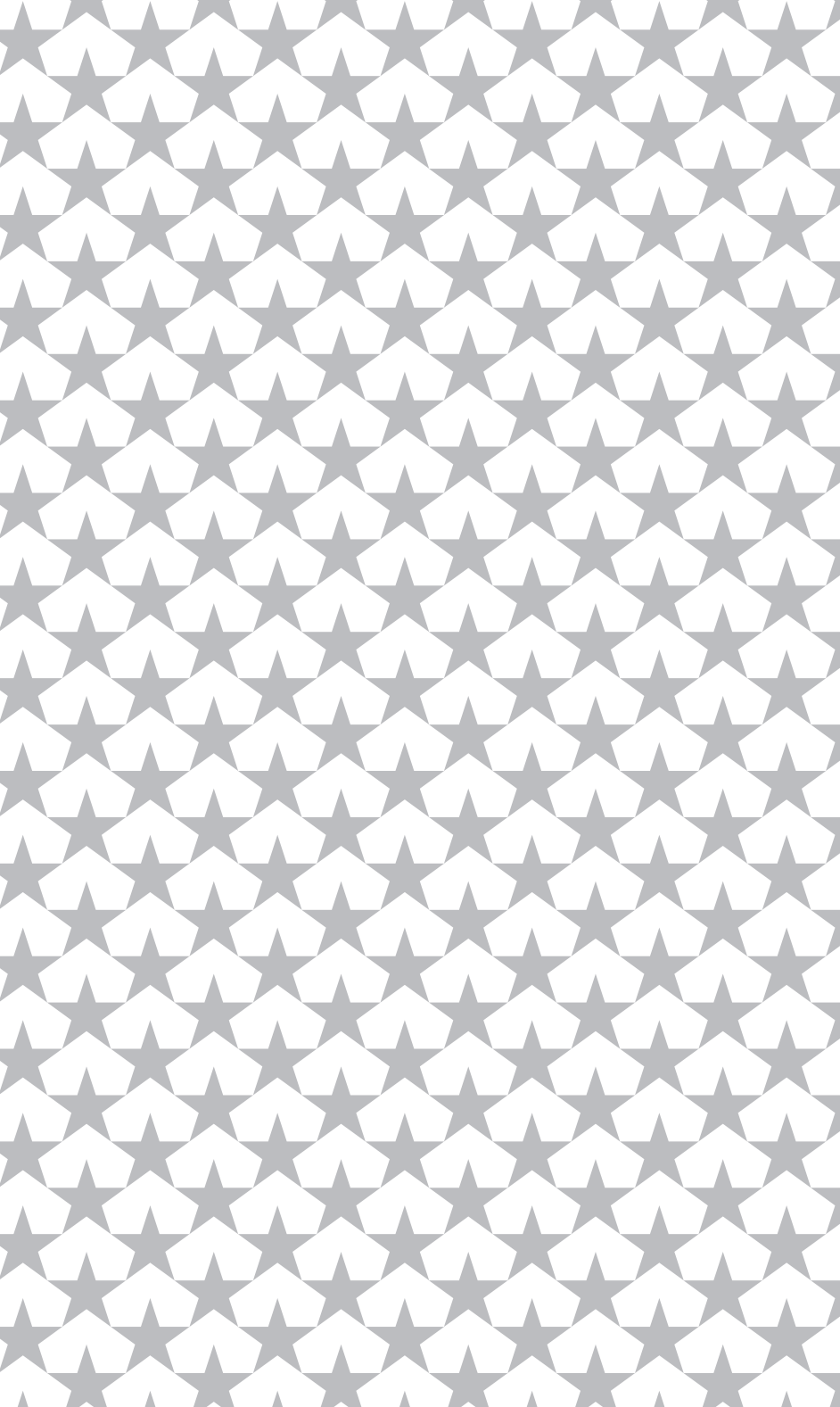
absynt

Cenami ovenčený beletrizovaný životopis ruského spisovateľa, publicistu a politického aktivistu Eduarda Limonova je vzrušujúcim príbehom, ktorý sa číta jedným dychom. Ponúka pohľad západného liberálneho intelektuála na jednu z najkontroverznejších osobností moderných ruských dejín. Limonov, vlastným menom Savenko, sa narodil počas vojny v Dzeržinsku, v meste, ktoré bolo meno

preložil
Igor Navrátil

absynt

Preložil Igor Navrátil

Emmanuel Carrère: Limonov

Vydanie publikácie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia

Preklad publikácie z verejných zdrojov formou štipendia podporil Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Copyright © 2011, POL éditeur

All rights reserved

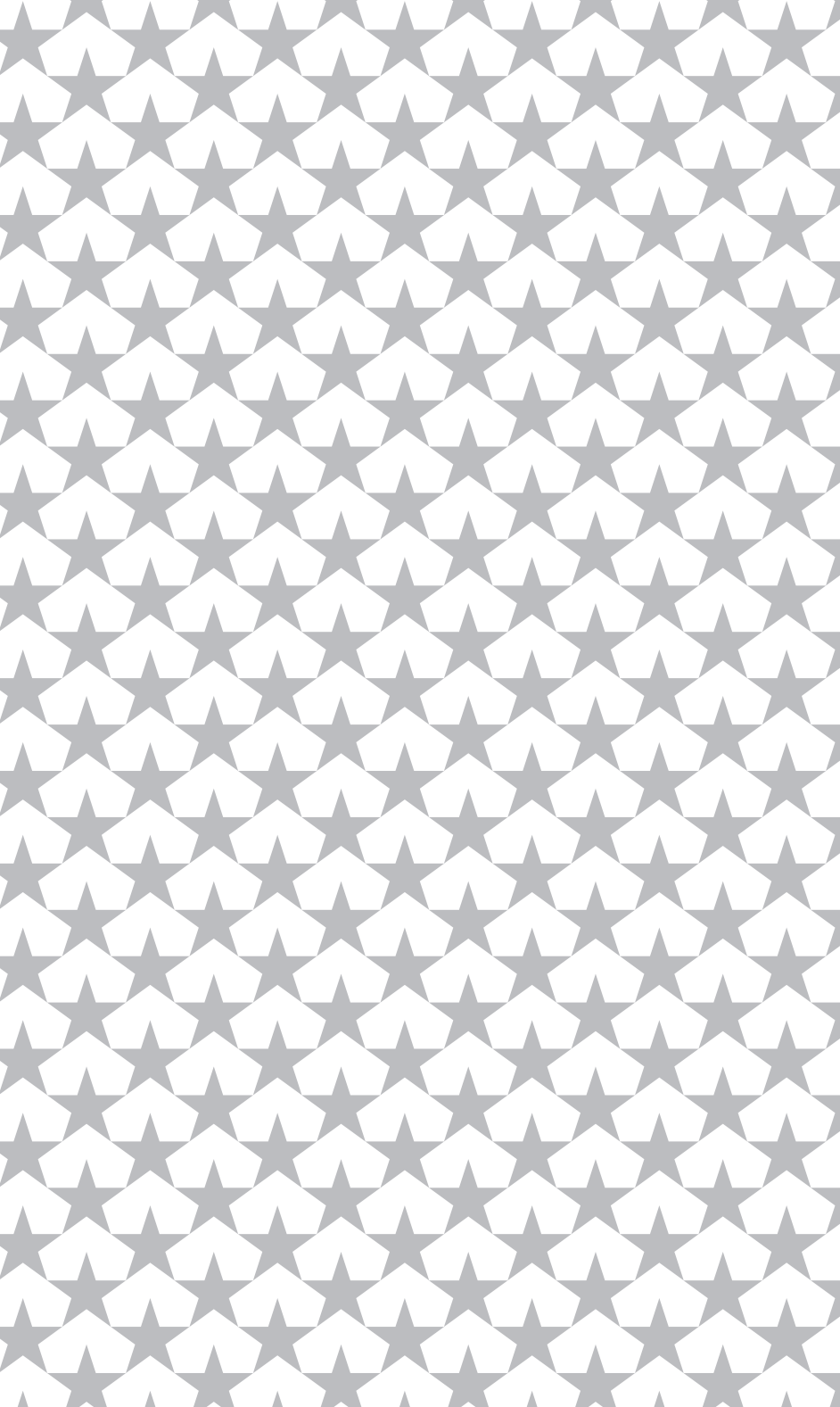
Translation © Igor Navrátil

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

ISBN 978-80-8203-269-0

„Ten, kto chce znova uviesť na trón
komunizmus, nemá mozog.
Ten, komu sa za ním necnie, nemá srdce.“

Vladimir Putin

PROLÓG

MOSKVA
OKTÓBER 2006,
SEPTEMBER 2007

1

Predtým než Annu Politkovskú siedmeho októbra 2006 zavraždili na chodbe jej domu, meno tejto statočnej novinárky, otvorenej odporkyne politiky Vladimira Putina, poznali len ľudia, ktorí sa bližšie zaujímali o vojnové konflikty v Čečensku. Na Západe sa jej smutná a odhodlaná tvár stala zo dňa na deň ikonou slobody prejavu. Práve vtedy som dokončil nakrúcanie dokumentárneho filmu v malom ruskom meste a v Rusku som pobýval často, takže hneď po tej správe mi istý časopis navrhol, aby som sa najbližším lietadlom vypravil do Moskvy. Mojm poslaním nemalo byť zisťovanie okolností vraždy Politkovskej, ale skôr som mal nechať hovoriť ľudí, čo ju poznali a mali radi. Strávil som teda týždeň v redakcii novín *Novaja gazeta*, kde pracovala ako ich hlavná spravodajkyňa, ale aj v sídlach organizácií na ochranu ľudských práv a vo výboroch, ktoré založili matky vojakov zabitých alebo zmrzačených v Čečensku. Boli to maličké, sliedavo osvetlené kancelárie vybavené predpotopnými počítačmi. Aktivisti, ktorí ma tam prijali, mali už takisto svoje roky a bolo ich na zaplakanie málo. Je to veľmi malý okruh ľudí, kde každý každého pozná, takže aj ja som zakrátko všetkých spoznal, a tento malý okruh vlastne tvorí jedinú demokratickú opozíciu v Rusku.

Okrem niekoľkých ruských priateľov som v Moskve poznal ešte jeden malý okruh ľudí: tvorili ho francúzski vystaňovalci, novinári a biznismeni, a keď som im po večeroch rozprával svoje zážitky z návštev absolvovaných v ten

deň, usmievali sa s nádychom súcitu; tí mravní demokrati, o ktorých som im vykladal, tí bojovníci za ľudské práva boli nepochybne ľudia hodní úcty, ale skutočnosť bola taká, že všetci na nich zvysoka kašľali. Viedli vopred prehratý boj v krajine, kde sa o formálne slobody takmer nikto nestaral, pokiaľ mal každý možnosť obohatiť sa. Mojich priateľov vystaňovalcov totiž nič nezabávalo alebo – podľa toho, akú mali povahu – nedráždilo väčšmi než medzi Francúzmi rozšírený názor, že vraždu Politkovskej si objednala FSB – politická polícia, ktorá sa v období Sovietskeho zväzu nazývala KGB – a viac-menej Putin osobne.

„Počúvaj,“ povedal mi Pavel, francúzsko-ruský vysokoškolský pedagóg, ktorý sa „preškolil“ na biznismena, „nie je dobré tárať len tak do vetra. Vieš, čo som čítal? Myslím, že to bolo v časopise *Nouvel Observateur*. Podľa toho článku je predsa len čudné, že Politkovskú odpravili ako keby úplnou náhodou práve v deň, keď má Putin narodeniny. *Ako keby úplnou náhodou!* Uvedomuješ si, aký to musel byť idiot, keď napísal čierne na bielom to *ako keby úplnou náhodou?* Vieš si tú scénu predstaviť? Krízové zasadnutie v FSB. Šéf povie: Bude si treba premazať mozgové závitky. Vladimir Vladimirovič bude mať čoskoro narodeniny, takže musíme vymyslieť dar, ktorý mu urobí radosť. Má niekto nejaký návrh? Všetci si chvíľu turbujú hlavu, potom sa ktosi ozve: A čo keby sme mu priniesli hlavu Anny Politkovskej, tej otravnej baby, čo nerobí nič iné, len všetko kritizuje? Všetci prítomní súhlasne zahuhňú. To je fakt dobrý nápad! Tak do práce, chlapi, máte plnú moc. Prepáč, ale takúto scénu neberiem. V krajnom prípade len ako ruský *remake* filmu *Podarení strýcovia*, ináč to neprichádza do úvahy. A vieš čo? V skutočnosti je to tak, ako povedal Putin a poriadne tým šokoval všetky jemné duše na Západe: zavraždenie Anny Politkovskej a celý virvar okolo toho uškodili Kremľu oveľa väčšmi

než články, čo za života písala v tých svojich novinách, ktoré nikto nečítal.“

Počúval som Pavla a jeho priateľov, ktorí v tých prepychových bytoch, aké si ľudia ako oni prenajímajú za nebotyčné sumy v centre Moskvy, obhajujú štátnu moc vyhláseniami, že, po prvé, situácia by mohla byť tisíckrát horšia, a po druhé, že Rusom to stačí – tak aký zmysel má dávať im lekcie? Počúval som však aj smutné a zrobené ženy, ktoré mi celé dlhé dni rozprávali príbehy o nočných únosoch autami bez poznávacej značky, o vojakoch mučených nie nepriateľmi, ale svojimi nadriadenými a predovšetkým o porušovaní práv. A toto sa opakovalo neprestajne. To, že polícia a armáda je skorumpovaná, sa pokladá za niečo celkom normálne. To, že ľudský život nemá takmer nijakú hodnotu, patrí do ruskej tradície. Našlo sa však aj niečo, čo nedokázali strpieť ani matky vojakov, ani matky detí zmasakrovaných v škole v Beslane na Kaukaze, ani príbuzní obetí z divadla na Dubrovke: tú aroganciu a brutalitu predstaviteľov politickej moci, keď sa obyčajní občania odvážili požiadať ich, aby predložili účty, tú ich istotu, že majú zaručenú beztréstnosť.

Pripomeňme si, že to bolo v októbri roku 2002. Všetky svetové televízie sa počas troch dní venovali len tomu. Čečenski teroristi cez predstavenie hudobnej komédie *Nord-Ost* držali ako rukojemníkov všetkých návštevníkov divadla. Špeciálne oddiely vylúčili akékoľvek vyjednávanie a rozhodli sa vyriešiť tú zložitú úlohu použitím bojového plynu, ktorý však zasiahol nielen teroristov, ale aj rukojemníkov, a prezident Putin im za rúzne riešenie srdečne zablahoževal. Údaje o počte civilných obetí sa rozchádzajú, odhaduje sa na stopäťdesiat ľudí, a keď sa ich príbuzní pýtali, či sa k celej situácii nedalo pristúpiť ináč a či sa k nim a k ich smútku nemohla vládna moc zachovať s menšou

dávkou bezohľadnosti, boli považovaní za spolupáchateľov. Od tých čias sa každý rok schádzajú na spomienkovom obrade, ktorý sa polícia neodváža úplne zakázať, ale aspoň naň dohliada ako na odbojné zhromaždenie, čím sa obrad napokon aj stal.

Na jedno takéto stretnutie som sa vybral. Na námestí pred divadlom sa zišlo podľa môjho odhadu dvesto až tristo ľudí a okolo nich približne rovnaké množstvo príslušníkov OMON-u, čo je približne ruský ekvivalent našich špeciálnych poriadkových jednotiek, rovnako vybavených prilbami, štítmí a ťažkými obuškami. Začalo pršať. Nad sviečkami s papierovými golierikmi na ochranu prstov pred páliacim voskom sa roztvorili dáždnyky a pri pohľade na ne sa mi vybavili pravoslávne bohoslužby, na ktoré ma rodičia na Veľkú noc brali so sebou, keď som bol malý. Tu však boli namiesto ikon transparenty s fotografiami a menami mŕtvych. Ľudia, ktorí tie transparenty a sviečky niesli, boli siroty, vdovci a vdovy, rodičia, čo prišli o dieťa – pre nich v ruštine a rovnako ani v slovenčine neexistuje výstižný výraz. Neprišiel ani jeden predstaviteľ štátnej moci a s chladným podráždením to zdôraznil zástupca prítomných rodín, ktorý predniesol niekoľko slov – boli to jediné slová počas celého obradu. Nijaké príhovory, nijaké slogany, nijaké spevy. Ľudia sa uspokojili s tým, že tam ticho stáli so sviečkami v rukách alebo sa v malých skupinách pritlmene rozprávali medzi hradbami príslušníkov OMON-u, ktorí celú zónu uzavreli. Keď som sa okolo seba rozhliadol, spoznal som viaceré tváre: okrem trúchliacich príbuzných tam boli takí aj onakí prívrženci toho malého okruhu opozície, v ktorom som sa už týždeň pohyboval, a tak sme niektorí medzi sebou pokynutím hlavy prejavili náležitú sústrasť.

Pred zatvoreným vchodom do divadla celkom hore nad schodmi som zazrel postavu, ktorá sa mi zdala akosi

nejasne známa, ale nevedel som ju presne určiť. Bol to muž v čiernom kabáte, ako všetci ostatní držal v ruke sviečku a obklopovalo ho niekoľko ľudí, s ktorými sa pološep-
tom zhováral. V dave sa vynímal uprostred malej skupi-
ny, a hoci stál v pozadí, priťahoval pohľady, vzbudzoval
dojem dôležitosti a akosi nevysvetliteľne mi pripomínal
šéfa nejakého gangu, ktorý s telesnými strážcami prišiel
na pohreb jedného zo svojich kumpánov. Videl som ho
len nejasne z boku a zbadal som, že spod vyhrnutého go-
liera mu vytrčá briadka. Žena, ktorá stála vedľa mňa, si
ho takisto všimla a susedke povedala: „Je tu Eduard, to je
dobré.“ Muž obrátil hlavu, ako keby ju aj na tú vzdialenosť
začul. Plameň sviečky mu zvýraznil črty tváre.

Uvedomil som si, že to je Limonov.

2

Ako dlho som už naňho nepomyslel? Zoznámil som sa s ním na začiatku osemdesiatych rokov, keď sa usadil v Paríži, ovenčený úspechom svojho škandalózneho románu *Ruský básnik má radšej veľkých negrov*. Rozprával v ňom o svojom biednom a zároveň úžasnom živote v New Yorku po vystáhaní zo Sovietskeho zväzu. Drobné práce, prežívanie zo dňa na deň v odpudzujúcom hoteli a zavše aj na ulici, heterosexuálne aj homosexuálne súložie, slopanice, lúpeže a ruvačky: pokiaľ ide o násilnosti a zurvalstvo, mohlo to pripomínať Roberta de Nira a jeho potulky mestom vo filme *Taxikár*, pokiaľ ide o životný elán, romány Henryho Millera, ktorého Limonov pripomína hrošou kožou a pokojom ľudožrúta. Tá kniha nebola ani zďaleka tuctová, a keď ste sa stretli s jej autorom, neodchádzali ste sklamaní. V tých časoch boli ľudia zvyknutí na to, že typický sovietsky disident je bradatý, biedne oblečený muž s vážnym výzorom, ktorý v malom byte prepchatom knihami a ikonami trávi celé noci debatami o spáse sveta prostredníctvom pravoslávnej viery, a zrazu pred vami stojí bystrý a zábavný sexy chlapík pripomínajúci námorníka na fláme a zároveň rockovú hviezdu. Punk bol vtedy všade v móde, velebeným hrdinom Limonova bol líder skupiny *Sex Pistols* Johnny Rotten a Solženicyna nemal problém titulovať starým somárom. Táto *new wave* disidentstva bola osviežujúca a Limonov sa po svojom príchode stal miláčikom parížskeho literárneho milieua, kde som ja práve ostýchavo začínal. Nebol ani zďaleka

ozajstným románopiscom, nevedel rozprávať o inom, len o svojom živote, ale jeho život bol napínavý a on o ňom dokázal rozprávať dobre: jednoduchým, vecným štýlom bez literárnych príkras, s energiou ruského Jacka Londa. Po zápiskoch z emigrácie vydal spomienky z detstva na predmestí Charkova na Ukrajine, potom zážitky mladistvého delikventa a na záver avantgardného básnika v Moskve za Brežneva. O tomto období aj o Sovietskom zväze hovoril s pichlavou nostalgiou ako o raji pre prefíkaných chuligánov a nebolo nič výnimočné, ak na konci večere, keď už boli na mol spití všetci okrem neho – lebo alkohol znášal priam zázračne dobre –, začal do neba vychvaľovať Stalina, čo však všetci vysvetľovali jeho záľubou v provokovaní. Mohli ste ho vidieť v kaviarni Palace, kde sa predvádzal v blúze dôstojníka Červenej armády. Písal pre noviny *L'Idiot international*, plátok Jeana-Éderna Halliera, ktorý ideologicky nebol celkom bezchybný, ale združoval okruh nekonformných a duchom obdarených ľudí. Rád vyhľadával potýčky a mal neuveriteľný úspech u žien. Jeho nenútené vystupovanie a dobrodružná minulosť mali na nás, mladých meštiakov, podmanivý účinok. Limonov bol naším barbarom, naším vagabundom: zbožňovali sme ho.

Keď sa komunizmus rozsypal, veci začali naberať čudný kurz. Všetci okrem neho sa tešili, a keď požadoval, aby Gorbačova postavili pred popravnú čatu, vôbec nepôsobil tak, ako keby žartoval. Niekoľkokrát absolvoval dlhé cesty na Balkán a neskôr sme s hrôzou zistili, že tam bojoval po boku srbských jednotiek – a tie sa v našich očiach rovnali nacistom alebo Hutuom pri vyhladzovaní Tutsiov v Rwande. Videli sme ho aj v dokumentárnom filme BBC, ako strieľa guľometom na obliehané Sarajevo pod blahosklonným dohľadom Radovana Karadžića,

vodcu bosnianských Srbov a preukázateľne vojnového zločinca. Po týchto majstrovských kúskoch sa vrátil do Ruska a založil politickú stranu s podmanivým názvom národno-bolševická. V reportážach sa zavše objavovali mladí ľudia s vyholenou hlavou, ako v čiernych odevoch pochodujú moskovskými ulicami s napoly hitlerovským (zdvihnutá vystretá ruka), napoly komunistickým (ruka zovretá v päšť) gestom a s výkrikmi „Stalin! Berija! Gulag!“ vo význame „Nech nám ich vrátiť“. Zástavy, ktorými mávali, pripomínali zástavy tretej ríše s kladivom a kosákom namiesto hákového kríža. A zúriviec v bejzbalovej šiltovke, ktorý kráčal s megafónom v ruke na čele tejto kolóny, bol ten zábavný a očarujúci mladík, ktorého sme ešte pred niekoľkými rokmi všetci hrdo pokladali za priateľa. Zapôsobilo to na nás tak zvláštne, ani čo by sme zistili, že z bývalého spolužiaka v lýceu sa stal jeden z najväčších zločincov alebo sa nechal zatiahnuť do teroristického atentátu. Znova si ho vyvolávate v mysli, oživujete si spomienky naňho, pokúšate sa predstaviť si sled okolností a osobné pohnútky, ktoré ho viedli k tomu, že sa tak veľmi vzdialil od nášho spôsobu života. V roku 2001 sme sa dozvedeli, že Limonova zatkli, odsúdili a uväznili z dosť nejasných dôvodov, medzi ktorými sa spomínal aj obchod so zbraňami a pokus o štátny prevrat v Kazachstane. Hádám netreba vysvetľovať, prečo nás to v Paríži vôbec nepopchlo, aby sme podpísali petíciu za jeho prepustenie na slobodu.

Nevedel som, že je už vonku z väzenia, a najmä ma ohromilo, že ho tu vidím. Rockera už pripomínal menej ako kedysi, vzbudzoval skôr dojem intelektuála, ale ešte vždy mal tú pánovitú, rezolútnu auru, citeľnú aj na sto metrov. Váhal som, či sa mám zaradiť k ľuďom, ktorí boli viditeľne opojení jeho prítomnosťou a prichádzali ho úctivo

pozdraviť. V jednej chvíli sa nám však stretli pohľady, on nedal nijako najavo, že ma spoznal, a pretože som vlastne ani nevedel, čo by som mu povedal, nechal som to tak.

Rozrušený týmto stretnutím som sa vrátil do hotela, kde na mňa čakalo ďalšie prekvapenie. Ako som si listoval v zbierke článkov Anny Politkovskej, zistil som, že dva roky predtým sledovala proces s tridsiatimi deviatimi aktivistami národno-boľševickej strany, obvinenými z toho, že obsadili sídlo prezidentskej kancelárie a s výkrikmi „Putin, von!“ ju zdemolovali. Všetci dostali za tento zločin dlhoročné tresty a Politkovská ich z plného hrdla bránila: podľa nej to boli odvážni, bezúhonní mladí ľudia, ktorí ako jediní, alebo takmer jediní, zosobňujú nádej na lepšiu morálnu budúcnosť krajiny.

Zostal som z toho celkom paf. Mal som dojem, že ten prípad je navždy a neodvolateľne uzavretý: Limonov bol ohavný fašista, ktorý stál na čele úderky skinhedov. Tu však zisťujem, že žena, ktorú od jej smrti všetci pokladali za sväticu, hovorila o ňom a nich ako o hrdinoch boja za demokraciu v Rusku. A rovnaký názor vyslovila na internete aj Jelena Bonnerová. Jelena Bonnerová! Vdova po Andrejovi Sacharovovi, veľkom vedcovi, veľkom disidentovi, veľkej morálnej autorite, nositeľovi Nobelovej ceny za mier. O *nacboloch*, ako sa v Rusku nazývajú členovia národno-boľševickej strany, čo som sa pri tejto príležitosti dozvedel, mala aj ona veľmi dobrú mienku. Možno by podľa nej mali pouvažovať nad zmenou názvu strany, ktorý pre isté uši neznie celkom vhodne – ale ináč sú to úžasní ľudia.

O niekoľko mesiacov som sa dozvedel, že vzniká politická koalícia s názvom *Drugaja Rossija*, Iné Rusko, a jej zakladateľmi sú Garri Kasparov, Michail Kasianov a Eduard Limonov – teda jeden z najväčších šachistov všetkých čias, bývalý Putinov predseda vlády a podľa našich

kritérii nečitateľný spisovateľ: čudesná ruská trojka. Niečo sa však zjavne zmenilo – možno nie Limonov ako osoba, ale pozícia, ktorú zastával vo svojej krajine. A preto keď sa ma moskovský dopisovateľ denníka *Figaro* Patrick de Saint-Exupéry spýtal, či by som nemal nejakú tému pre prvé číslo začínajúceho reportážneho časopisu, ktoré vtedy pripravoval, bez rozmýšľania som odpovedal – Limonov. Patrick na mňa vypleštil oči: „To nie je až také veľké eso, ten Limonov.“ A ja som odvetil: „Ja neviem, to bude treba zistiť.“

„Dobre,“ skočil mi do reči Patrick, ako keby nebol zvedavý na ďalšie vysvetlenie, „teda to zisti.“

Nejaký čas mi trvalo, kým som sa Limonovovi dostal na stopu a kým som získal od moskovského vydavateľa Sašu Ivanova číslo jeho mobilného telefónu. Keď som ho už mal, zasa mi nejaký čas trvalo, kým som naň zavolať. Váhal som, aký tón si mám vybrať, nielen vzhľadom na neho, ale aj na seba: som preňho starý kamarát alebo skôr podozrivý vyzvedač? Mám hovoriť po rusky alebo po francúzsky? Mám mu tykať alebo vykať? Pamätám sa na svoju nerozhodnosť, ale napočudovanie vôbec nie na vetu, ktorú som vyslovil, keď to hneď na môj prvý pokus, a dokonca ešte pred druhým zazvonením, zdvihol. Zrejme som sa predstavil a on bez najmenšieho zaváhania odpovedal: „Á, Emmanuel. Ako sa máte?“ Vyjachtal som, že dobre, bol som zarazený: poznali sme sa len málo, päťnásť rokov sme sa nevideli, a tak som čakal, že mu budem musieť pripomenúť, kto som. Ibaže on ihneď pokračoval: „Vlani ste boli na obrade v Dubrovke, všakže?“

To mi načisto vyrazilo dych. Vtedy som si ho na vzdialenosť sto metrov dlho premeriaval od hlavy po päty, ale pohľady sa nám stretli len na okamih a on nedal nijako najavo, ani krátkym zmeravením, ani zdvihnutým obočím,

že ma spoznal. Keď som sa neskôr spamätal z ohromenia, zišlo mi na um, že náš spoločný priateľ, vydavateľ Saša Ivanov, mu možno oznámil, že sa ozvem, ale ja som Sašovi Ivanovovi o svojej účasti na Dubrovke nič nepovedal, a tak záhada zostala aj naďalej záhadou. Až potom som pochopil, že nešlo o nijakú záhadu, lebo Limonov má jednoducho vynikajúcu pamäť a rovnako vynikajúce aj sebaovládanie. Oznámil som mu, že chcem o ňom napísať dlhý článok, on bez akýchkoľvek drahôt súhlasil a navrhol mi, aby som strávil dva týždne po jeho boku. „Ak, pravda, opäť neskončím v lochu,“ dodal.